

Проблемне навчання як метод організації навчальної діяльності учнів

Розглянуто проблемне навчання як один із засобів розумових сил учнів, їх активності та творчого мислення. Звертається увага на форми та головні умови успішності проблемного навчання. Окреслено принципи, етапи, переваги проблемного навчання.

Ключові слова: проблема, проблемне навчання, проблемна ситуація.

Yurovchuk V. H. Problem-Based Learning as a Method of Learning Activities of Students.

The article deals with the problem-based learning, as a means of pupils' mental abilities, their activity and creative thinking. Attention is drawn to the forms and main conditions of problem-based learning success. Principles, stages and advantages of problem-based learning are highlighted in the article.

Key words: problem, problem-based learning, problem-based situation.

Актуальність проблеми. Суспільство висуває перед сучасною школою завдання сформулювати всебічно розвинену особистість, яка повинна задовольняти потреби суспільства. Згідно із законом України «Про освіту», її метою є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [3].

Використання у педагогічній практиці проблемно-пошукового методу – один з ефективних шляхів розвитку пізнавальної активності учнів на уроках, реалізації їх можливостей, задоволення від уроку. Він допомагає учням повірити в себе, викликає зацікавленість, натхнення і захоплення, підтверджуючи слова В. О. Сухомлинського: «без захоплення та натхнення, без осмисленої розумової праці як процесу пошуків та знахідок навчання перетворюється на зубріння: з нього випадає головна мета школи – загальний розумовий розвиток, формування допитливого розуму, виховання жаги до знань» [11].

Тому становлення творчої особистості школяра відбувається лише тоді, коли перед ним висунуто творчу пізнавальну мету, чітко організовано процес досягнення цієї мети, який стимулює прагнення до самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Залежно від мети, від завдання школи навчання може бути проблемним і неproblemним. Якщо перед школою ставиться задача розвитку мислення учнів, їх творчих здібностей, то педагогічно правильно організоване навчання не може бути неproblemним.

Технологія проблемного навчання була широко розповсюджена в 20–30 роках у школах та ґрунтувалась на теоретичних положеннях американського філософа, психолога і педагога Дж. Дьюї, який у 1894 році відкрив експериментальну школу, де замість навчання проводились ігрова та трудова діяльність. Активна пізнавальна діяльність учнів передбачала формування інтересу до процесу пізнання. Джерело інтересу педагога бачив перш за все у застосуванні знань, що пов'язано з переживанням учнем радості пізнання, гордості від почуття «володаря знань».

Проблемне навчання трактують і як принцип навчання, і як новий тип навчального процесу, і як метод навчання, і як нову дидактичну систему. Під проблемним навчанням зазвичай розуміється така організація навчальних занять, яка припускає створення під керівництвом учителя проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів щодо їх вирішення. У цілому проблемне навчання – один із засобів розвитку розумових сил учнів, їх самостійності й активності, творчого мислення.

Метою проблемного навчання є забезпечення активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, уміннями і навичками, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей, розв'язування навчальних завдань за допомогою не до кінця визначених пізнавальних.

Характерна риса проблемного навчання – постановка перед учнями проблемного завдання, яке створює проблемну ситуацію.

Проблемне навчання має такі **дидактичні можливості**: підвищення якості знань, умінь і навичок; якісне опрацювання та засвоєння навчального матеріалу учнями на уроці; формування системи знань, умінь, засобів дій; уміння орієнтуватися у нових умовах; розвиток критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів; розвиток розумових сил, пізнавальної активності, самостійного й творчого мислення; уміння висувати гіпотези, їх обґрунтовувати, здійснювати пошук шляхів більш надійного і творчого вирішення; формування готовності до пошуку в учнів розв'язання проблем, яких сповнене життя, та посилення ролі самого суб'єкта навчання в освітньому процесі; розвиток інтуїції, діалогічності, уміння аргументації; всебічний розгляд різноманітних наукових і практичних проблем; формування досвіду творчого спілкування; забезпечення самоактуалізації та самореалізації особистості; формування власного пізнавального стилю.

Переваги проблемного навчання полягають у тому, що воно:

- а) розвиває розумові здібності учнів як суб'єктів учіння;
- б) викликає у них інтерес до навчання і, відповідно, сприяє виробленню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- в) пробуджує їх творчі нахили;
- г) має різнобічний характер;
- ґ) виховує самостійність, активність учнів;
- д) сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної вирішувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Недоліки проблемного навчання полягають у тому, що його не завжди можна використовувати через складність матеріалу, що вивчається, невідповідність суб'єктів навчального процесу. Останній аспект набуває особливої вагомості на сучасному етапі розбудови української держави. Це пов'язано, по-перше, зі спадом мотивації педагогічної діяльності вчителів, по-друге, зі зниженням рівня мотивації навчально-пізнавальної діяльності молоді.

У проблемному навчанні виділяють:

- проблемний виклад матеріалу;
- навчання учнів розв'язування проблем (проблемне засвоєння матеріалу та формування культури пізнавальної діяльності);
- методи проблемного навчання (евристичний, дослідницький, проблемного викладу матеріалу, рольових ігор).

Розрізняють **три основні форми** проблемного навчання:

- проблемний виклад навчального матеріалу в монологічному режимі лекції або діалогічному режимі семінару;

- проблемний виклад навчального матеріалу на лекції, коли викладач ставить проблемні питання, виводує проблемні задачі й сам їх вирішує;

- учні лише подумки включаються у пошук рішення.

Учитель продумує певну систему проблемних питань, а відповіді на них повинні спиратися на наявну базу знань, але при цьому не міститися в колишніх знаннях, питання мають викликати інтелектуальні труднощі учнів і цілеспрямований розумовий пошук. Учителю слід придумати можливі «непрямі підказки» і навідні запитання. Роблячи підсумок, він повинен спиратися на відповіді учнів.

У проблемному навчанні є такі умови:

- система розвивальних структур навчальної інформації, які зумовлюють розвиток навчальної діяльності учнів;

- воно може бути реалізовано, якщо при перекладі інформації в навчальне завдання передбачено можливість вибору способів її рішення;

- суб'єктивна позиція учня, усвідомлення прийняття ним мети пізнання і самооцінка наявних засобів для вирішення й отримання результатів.

Принципи проблемного навчання:

- самостійність у роботі учнів;
- розвивальний характер навчання;
- інтеграція і варіативність у застосуванні різних галузей знань;

- використання алгоритмізованих дидактичних завдань.

Функції проблемного навчання:

- засвоєння учнями системи знань і способів розумової практичної діяльності;

- розвиток пізнавальної самостійності, творчих здібностей учнів;

- формування матеріалістичного мислення школярів (як основи).

У проблемному навчанні виділяють такі **етапи**:

- створення проблемної ситуації. Усвідомлення суперечностей у навчальному матеріалі, який вивчається;

- організація, обміркування проблеми та її формулювання. Формулювання навчальної проблеми;

- організація пошуку формулювання гіпотези. Висування гіпотези, яка пояснює досліджувану навчальну проблему;

- організація верифікації (перевірки) гіпотези шляхом експерименту, вирішення завдань, наукового пошуку тощо;

- організація узагальнення результатів попередніх дій і використання здобутих знань на практиці. Аналіз отриманих результатів, формування висновків, використання їх у практичній діяльності.

Головними умовами успішності проблемного навчання виступають:

- забезпечення достатньої мотивації, здатної викликати інтерес до змісту проблеми;

- забезпечення посиленості роботи з виникаючими на кожному етапі проблемами (співвідношення відомого і невідомого);

- значущість інформації, одержуваної при вирішенні проблеми, для учня;

- необхідність діалогічного доброзичливого спілкування педагога з учнями.

Висновки. Таким чином, проблемне навчання просто необхідне, тому що воно формує гармонійно розвинену творчу особистість, здатну логічно мислити, знаходити рішення в різних проблемних ситуаціях, здатну систематизувати і накопичувати знання, а також здатну до високого самоаналізу, саморозвитку і самокорекції. Постійна постановка перед дитиною проблемних ситуацій приводить до того, що вона не пасує перед проблемами, а прагне їх вирішити, при цьому маємо справу з творчою особистістю, завжди здатною до пошуку. Так увійшовши в життя, дитина буде більш захищена від стресів. Тому вчитель повинен кожен урок будувати так, щоб в учнів постійно був стійкий інтерес, навчальна активність і бажання творити й пізнавати.

Література

1. Герлун Н. Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних творчих здібностей учнів [Текст] / Н. Герлун // Директор школи. – 2006. – № 27.
2. Дорно И. В. Проблемное обучение в школе : учебн.-метод. пособие [Текст] / И. В. Дорно. – М. : Просвещение, 1984. – 31 с.
3. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XII. Чинний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page3>
4. Ильницкая И. А. Проблемные ситуации и пути их создания на уроке [Текст] / И. А. Ильницкая. – М. : Знание, 1985. – С. 29–37.
5. Ильницкая И. А. Проблемные ситуации как средство активизации мыслительной деятельности учащихся на уроке [Текст] / И. А. Ильницкая. – Пермь : ТПИ, 1983. – 76 с.
6. Киричук О. Б. Виховання в учнів інтересу до навчання [Текст] / О. Б. Киричук. – К. : Знання, 1986.
7. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе [Текст] / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – № 6. – С. 13–14, 18–19.
8. Кудрявцев В. Т. Проблемное обучение: истоки, сущности, перспективы [Текст] / В. Т. Кудрявцев. – М. : Знание, 1991. – 79 с.
9. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении [Текст] / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 240 с.
10. Момот Л. Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі [Текст] / Л. Л. Момот. – К. : Рад. шк. 1984. – 63 с.
11. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу [Текст] / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 76.
12. Фурман А. В. Методика застосування проблемних ситуацій на уроці [Текст] / А. В. Фурман // Проблемні ситуації в навчанні. – К. : [б. в.], 1991. – С. 67–152.
13. Фурман А. В. Проблемна ситуація в пізнавальній діяльності школярів [Текст] / А. В. Фурман. – К. : Рад. шк. – 1985. – № 8. – С. 28–34.
14. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні : кн. для вчителя [Текст] / А. В. Фурман. – К. : Рад. шк., 1991. – 191 с.